

Jasperso filosofinė logika: objektas, metodas, šaltiniai

Gintaras Kabelka

Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvos filosofijos istorijos skyrius, Saltoniškio g. 58, LT-08105 Vilnius, el. paštas kabelka@one.lt

Išskiriant filosofinės logikos objektą – tiesos problemą, egzistencijos mąstymą, jo steigiamą sąlytą su tikrove bei kitomis egzistencijomis – didžiausias dėmesys kreipiamas į logikos kaip teorijos santyką su savo svarstomomis problemomis bei šio svarstymo metodu. Parodoma, jog teorinis bei egzistencinis lygmenys nėra nei tapatūs, nei visiškai išoriškai vienas kito atžvilgiu. Šis dialektinis santykis sąlygoja dvejopą šios logikos metodą: egzistencijos mąstymą bei jo prieigą paieškoms. Nustatomos esminės Jasperso teorijos sudėtinio elemento filosofinės ištakos Kierkegaardo, Kanto, Husserlio mąstyme. Apibrėžiant filosofinės logikos statusą, jai bandoma priskirti „logikos ontologijos“ predikatą, nurodantą ontologinius šios teorijos interesus. Jasperso loginiai apmąstymai traktuojami kaip visos jo filosofijos sandarą organizuojantis veiksnys.

Raktažodžiai: K. Jaspersas, filosofinė logika, metodas, teorinis statusas

AVADAS

Straipsnio tikslas – teoriškai rekonstruoti Jasperso filosofinės logikos struktūrą, parodant jos elementų tarpusavio santykių bei teorinio statuso savitumą. Savitumas ryškėja ir lyginant šią logiką su kitomis jai galima traktuoti kaip:

1) *filosofijos klasikų sukurtą filosofinį logiką (hymniausios ið jø – Kanto ir Hegelio teorijos) istorinės sekos tęsėją*. Šià seką sudaro filosofinės teorijos, nepasitenkinančios logikos kaip vien gryno mąstymo dėsnius ir produktus tyrinėjanties disciplinos traktavimu ir praplečiančios jos tyrimo objektą papinimo metodologijos, mąstymo procesų psichologinio aprašymo klausimais, paverčiančios logiką metafizikos organonu ar net objektu ir pan. Šioje vietoje Jasperso filosofinė logika iškyla kaip originali istorinės sekos tęsia, o logikos klausimus – mąstymą, tiesą, tiesos perduodamumą etc. – įvelgianti egzistenciniu aspektu, apmąstanti jį sklaidą egzistencijoje. Egzistencinės perspektyvos pasirinkimas sąlygoja radikalų šios filosofinės logikos kitoniškumą jai istoriniuose pirmtaikiuose atžvilgiu;

2) *XX amžiuje susidariusios filosofinio logiką teorinės šeimios narę*. Tai yra iš daugiau ar mažiau matematinė logika kaip aksiominiu pagrindu grindžiamo loginio švairių tikrovės reiškinio ir veiklos tyrimo kilusi filosofinio logikų klasė, kurią sudaro normos, vertinimo, laiko, sprendimo, pridėtinės vertės, episteminė etc. logikos. Šiai šeimai priskyrę Jasperso filosofinę logiką ir pervadinę ją egzistencijos logika, jos teorinį vertingumą galėtume įvelgti savitame ir ypatingame „tyrimo objekte“ – egzistencijoje, jos mąstyme ir tiesoje, tačiau šis savitumas sąlygoja

minėtos logikos ir jos „kolegių“ teorinio statuso neatpatumą. Jasperso filosofinė logika nėra teorija aprašta prasme: ji nesivadovauja apibrėžtu metodu, nepateikia jokio naujo duomeno visuotinai galiojančios teiginio pavidalu.

Kita vertus, šios logikos nagrinėjami klausimai sutampa su logikos filosofijos (metalogikos) problematika: pastaroji taip pat tyrinėja mąstymo, tiesos statusą, paėios logikos prigimtą ir pan. Jasperso filosofinė logiką pervadinus logikos filosofija, ji galėtų būti suprasta kaip alternatyvus filosofavimas apie logiką ir jos objektą papildinys.

Parodytas teorinio reikšmės ir pozicijos priskyrimas Jasperso filosofinei logikai nėra neįmanomas, išryškina joje slypinčias reikšmes, tačiau jis nebūtų adekvačiausias šios filosofinės teorijos supratimo būdas. Jos lygiateisis patalpinimas vienoje plokštumoje su kitomis filosofinėmis logikomis suponuotą standartizuoto mokslinės ar filosofinės disciplinos statuso suteikimą tam, kas o šia statusą nepretenduoja. „Nepasitikėjimas ‘logika’, kurios nuoseklus išsigimimo pavyzdžiu gali būti laikoma logistika, atsiranda iš þinojimo apie toką mąstymą, kurio šaltinis yra būties tiesos patirtis, o ne esinio objektiškumo stebėjimas“ (Heidegeris 1992: 132). „Kitoks mąstymas“, iš kurio kilo ir Jasperso filosofinė logika, nėra apraštinio mąstymo ar formaliosios logikos neigimas, bet jį praturtinimas kitokia racionalumo forma. „Formalioji logika gali plėtoti tik jau þinomą prielaidą teisingą turinį, o ne ieškoti naujų tiesų“ (Wuchterl 1994: 241). Šis „praturtinantis“ charakteris ir neleidžia Jasperso logikos rikiuoti apraštinio loginio filosofinio teorijų gretose.

FILOSOFINĖS LOGIKOS OBJEKTAS IR METODAS

Jasperso logika nėra logika aprastine prasme. „Ji yra ne tik intelekto logika, bet ir visa aprėpianti, autentiškai egzistuojančiojo žmogaus logika (*All-Logik*)“ (Saner 1991: 82). Neapsiribojimas abstraktaus mąstymo konstruktais veda link platesnio svarstymo objekto: ją galima apibrėpti kaip mąstymo ir egzistencijos santyką. Šio pernelyg bendro apibrėpimo eksplikacija reikalauja jo išskaidymo į atskirus elementus. Pirmas iš jų yra egzistencijos ir mąstymo sintezė – egzistencijos mąstymas. „Todėl filosofinė logika nėra sau pakankamas žinojimas (kaip dalykiškas ir specifinis formaliosios logikos ir logistikos papinimas), bet visoje abstraktybėje gyvybiškiausias mąstymas, judantis ir besikeičiantis gelmėje“ (Jaspers 1964: 5). Šios sintezės dėka mąstymas netraktuojamas kaip nuo savo ontologinio konteksto atsietas formaliai racionalus veiklas. Egzistencijos mąstymas yra originali struktūra turinti ir tuo radikaliai nuo kitų besiskirianti mąstymo forma, steigianti pačios žmogaus egzistencijos galimybę bei savitą jos sąlytą su tikrove. Šis sąlytis yra antrasis filosofinės logikos objekto elementas. Mąstymas iš egzistencijos perspektyvos yra naujos pasaulio prieigos sąlyga. „[Filosofinė logika] gali per abstraktumą paliesti *visos tikrovės pagrindą*, kuris pasiekia sąmonę tik šio mąstymo patirtyje“ (Jaspers 1964: 7). Logika jaspersišką prasmę apgyja uždaviną tyrinėti ne tik mąstymo principus, bet ir pačią anapus mąstymo esančią tikrovę. Tuo ji netampa dar viena ontologija, pateikiančia savąją būties teorijos versiją: greičiau eina filosofinė logiką reikėtų suprasti kaip švairių tikrovės atverčių – kylančių iš pačios tikrovės savybių bei jų suvokiančio žmogaus mąstymo nuostatų ypatybių – aprašinančią deskripciją. Tokia filosofinės logikos samprata leidžia atskleisti ne konstruojamąją, bet „atskleidžiantįją“ jos pobūdą.

Sąlytis su tikrove apima ne tik anapus-žmogaus pasaulį, bet ir santykius su kitais žmonėmis, esmingiausiai pasireiškiančius egzistencinės komunikacijos pavidalu. Šis mąstymo ir egzistencijos santykio aspektas yra filosofinės logikos nagrinėjamas rubrikas atskleidžia dar ir komunikacijos svarstymą. „Todėl loginio samprotavimo prasmė – tapti mąstančio komunikacijos organu“ (Jaspers 1964: 7).

Atrodytų, jog toks platus filosofinės logikos objektas turėtų sąlygoti šio termino vartojimo minėtų klausimų apmąstymams žymėti nepagrįstumą. Tačiau Jaspersui greta mąstymo yra dar vienas filosofinės logikos objekto turiną organizuojantis bei šios logikos galimybę sąlygojantis veiksnys – tiesos problema. Tiesa, jos tikroviškas daugiopumas, jame slypintis pats tiesos buvimas yra filosofinės logikos tikslas bei jos nagrinėjamas klausimas jungiantis elementas. „Taigi, logika gali būti objektyviai bejėgis, neprievertinis, tylus poveikis, įgalinantis tiesą atsi-

verti jos autentiškuose šaltiniuose (...) Būties, papinimas, tiesos būties (*Wahrsein*) mums neatskiriama susiję, (...) būties ir papinimas mums duoti tik tiesos būties dėka“ (Jaspers 1964: 6, 42). Tiesos raiškos pavidalų paieška suponuoja Jasperso filosofinės logikos objekto išsiplėtimą ir kone visas žmogaus egzistencijos vyksmo sferas.

Prieš nustatant filosofinės logikos metodą, būtina apibrėpti jos santyką su savo objektu. Šis santykis savo ruožtu sąlygoja objekto ir metodo tarpusavio santyką. Galimos dvi jo interpretacijos: pirmoji – teigti, jog filosofinė logika yra nuo savo objekto atsietas filosofinės teorijos, tyrinėjanti ją abstrakčiai ir nesuinteresuotai. Šiuo atveju jos objektas ir metodas būtų netapatūs dalykai. Jasperso filosofinė logika eina turėtų būti suprasta kaip tam tikra metapozicija svarstomojo dalyko atžvilgiu, nagrinėjanti ją tarsi „iš šalies“, iš anksto nusistatytu metodu. Tačiau ji nagrinėja egzistencijos plotmėje vykstančius reiškinius, kurių adekvačiausia prieiga yra pats žmogaus buvimas ir apie kuriuos neįmanoma kalbėti atsietai nuo jo. Toks „tiriamąjo objekto“ statusas veda link antros santykio interpretacijos galimybės, kuri teigia, jog filosofavimas apie egzistenciją (tai atlieka Jasperso filosofinė logika) ir pati egzistencija yra vienas ir tas pats. Šiame aiškinyje filosofinės logikos objektas ir metodas sutampa dėl svarstomojo dalyko – egzistencijos – savito pobūdžio. Filosofinė logika sutapatinama su egzistencijos mąstymu.

Abu šie aiškinyje būdai nėra visiškai teisingi, tiksliausia būtų eiti vidurio keliu: visiškai neatskiriama, tačiau ir nesutapatinant filosofinės logikos ir jos objekto. „Nors logika neplėtoja tų patirčių, su kuriomis aš gyvenu, ji greičiau šiose konkrečiose patirtyse suranda ir *išgrynina tiesos suvokimą* (bringt *das Wahrheitsbewußtsein zur Reinheit*)“ (Jaspers 1964: 8). Filosofinė logika kaip tam tikrą problemą svarstymas nėra pats egzistencijos mąstymas, nesutampa ir su pačia egzistencijos plotme. Pats Jaspersas jai priskiria kiek kitokį vaidmenį. „Protas ir egzistencija turi savo mąstymo būdus: filosofinę logiką ir egzistencijos nuskaidrinimą“ (Jaspers 1957: 72). „Filosofinė logika priskiriama protui kaip jo savimone“ (Stegmüller 1989: 221). Šis priskyrimas yra dviprasmiškas: atrodo, kad protas ir egzistencija būtų radikaliai priešingi dalykai, kiekvienas turintis nuosavą raiškos būdą. Tačiau pats Jaspersas taip nemano, jam protas ir egzistencija yra susieti, vienas kitą sąlygojantys poliai. Be to, filosofinės logikos vykdomos egzistencijos mąstymo ir tiesos paieškos tiesiogiai praverčia egzistencijos savipratą, jas taip pat galima vadinti ir „egzistencijos nuskaidrinimu“. Ávardijimas „savimone“ turi esminę reikšmę: taip pavadinus filosofinę logiką, ji nesutampa su „protaujančios egzistencijos“ plotme, kita vertus, susijusi su ja kaip su savo pagrindu. Reflektyvus filosofinės logikos pobūdis yra esmingiausias jos metodologinis bruožas, atskleidžiantis „metalygmeną“, kuriame vyksta savojo ob-

jekto svarstymas, taèiau ðis „metalygmuo“ kartu yra esmiðkai ásiðaknijæs savajame objekte. Filosofinës logikos ir jos objekto santykis yra dialektiðkas: proto savimàstos statusas sàlygoja ðios logikos „suformalëjimo“, t. y. visiðko atsiskyrimo nuo savo objekto, grësmæ. „Jei logika pretenduoja bûti universaliu sàmonës apskritai mokslu, ji praranda filosofinæ tiesà ir nuklysta á klaidingà mokymà apie visumà“ (Jaspers 1957: 72). Filosofinës logikos ir jos objekto atsiskyrimas leistø jà árikiuoti á objektyviø mokslø gretas arba, kalbant Jasperso terminais, ávyktø perëjimas ið vieno ontologinio lygmens á kità: „egzistencijos proto savimonë“ taptø „sàmonës apskritai“ sferoje vystomu teoriniu mokslu. Ið tikrøjø Jasperso filosofinë logika nuolat balansuoja tarp ðiø lygmenø, jos teoriðkumo laipsnis labai priklauso ir nuo skaitytojo màstymo nuostatø „egzistenciðkumo“.

Anksëiau iðdëstyti samprotavimai rodo, kad filosofinës logikos metodo nederëtø sutapatinti su egzistencijos màstymu. Egzistencijos màstymas yra pats vyksmas egzistencijoje, o filosofinë logika daugiausia atlieka priemonës ðiam màstymui pasiekti funkcijà. „Metodas, kurio filosofuodami ieðkome, negali bûti áprastø objektyviø paþinimo metodø modifikacija. Jis turi *rasti* (iðrýðkinta mano – G. K.) radikaliai kitokià màstymo formà mûsø esybës gelmëse“ (Jaspers 1964: 35). „Norëjosi ne tik màstyti ir iðreikðti filosofinæ tiesà, bet ir *pasiekti kelius* (iðrýðkinta mano – G. K.), kuriais ji gali save praneði“ (Яснер 1997: 100). Taèiau nederëtø ir visiðkai atriboti egzistencijos màstymo bei filosofinës logikos: jos metodas sudarytas ið dviejø daliø – egzistencijos màstymo ir jo galimybës paieðkos. Tiek, kiek ði logika nagrinëja egzistencijos sferoje esanëius dalykus – jos màstymà, tiesà, komunikacijà, ji yra màstymas, negalintis bûti egzistencijos iðorëje, tai egzistencinio procesø deskripcija. Kartu filosofinë logika, ruoðdama ðio màstymo prieigà, savo paieðkose apraðo daugybæ kultûrinio, empirinio, objektyviø faktø, paþinimo pavidalø etc. Ðio apraðymo negalima priskirti egzistencijos màstymui. „Nuskaidrinanti mintis kaip priemonës reikalauja objektyvaus màstymo, per kurà ji transcenduoja á pirmaprada egzistencijà“ (Jaspers 1973: 9). Savo ruoþtu galima svarstyti paieðkos kaip filosofinës logikos metodo „metodà“, taèiau jis nėra ágijæs apibrëptø bruoþø. Kai kurie komentatoriai pastebi: „Egzistencijos pasiekimui Jaspersas naudoja neigimo metodà, juo pasakomos tik negatyvios iðraiðkos, vedanëios prie egzistencijos supratimo“ (Габитова 1972: 153). Šà neigimà galima suprasti kaip tam tikrà redukcijà, reiðkinio „apvalymà“, objektyvios realybës bei þmogaus gyvenimo pavidalø ávairovëje ieðkant gilesniø prasmio, pasiruoðimà transcendavimui, kuris Jasperso suprantamas kaip egzistencinis vyksmas. Nustatyto filosofinës logikos metodo sudëtinio daliø – egzistencijos màstymo ir jo galimybës paieðkos – negalima suprieðinti, paieðkos metodas suponuoja tam tikrà egzistencinæ nuostatà,

taèiau jis tæra egzistencijos galimybës svarstymas, o ne màstymas jos tikrovëje. Filosofinæ logikà kaip savo tikrojo objekto paieðkà galima vadinti apraðanëiuoju filosofavimu: tai ne formalius teorinius konstruktus kurianti logika, bet logika, kuri savuoju metodu kaip „nuolankumu objektui“ ágyja turinà reiðkinio ávairovës interpretacijos dëka.

Paþvelgus á Jasperso filosofinës logikos teksto turinà, matyti, jog kiekybiðkai didþiausia jo dalà uþima minëtø paieðkø iðdavos: kone visø galimø paþinimo pavidalø, màstymo bûdø, iðraiðkø, kultûrinio fenomenø ir pan. deskripcija, akcentuojanti jø ir þmogiðkosios egzistencijos nebendramatiðkumà, nuolat ieðkanti juose to, kas vestø anapus jø – egzistencinio áprasminimo galimybës link. „Vienas galimø filosofavimo bûdø yra filosofinës logikos judëjimas tais minties veiksmis, kurie formaliai pateikia skirtingus bûties bûdus“ (Jaspers 1957: 51). Ne-egzistencinës tikrovës ir ne-egzistencinio màstymo ásisàmoninimas tampa savosios egzistencijos steigties paskata.

FILOSOFINËS LOGIKOS ÐALTINIAI

Ðaltinio nustatymas ëia suprantamas kaip tam tikrø teorinio Jasperso filosofijos elementø kilmës ið filosofinio pirmtakø màstymo parodymas, o ne kaip egzistencinës patirties poveikio filosofinio teksto kûrybai atskleidimas. Jaspersas nepretenduoja kurti radikaliai naujà filosofavimo bûdà, jis tasia ankstesnio filosofø pradëtà problematikà, savitai sujungdamas ir modifikuodamas skirtingas idëjas. Paþvelgus á XIX amþiaus filosofavimus matyti, jog tuo metu, nepatenkintas nuosmukyje atsidûrusia tradicine logika, virtusia psychologizuota paþinimo teorija, filosofinæ logikà kûrë Hegelis, jà ávardijæs dialektine logika. Jaspersui Hegelio áþvalgos maþai rūpëjo dël pastarojo „formaliai metafizinio“ màstymo pobûdþio, taèiau galima áþvelgti ir ðiø màstytojø iðsakyto idëjø panaðumà: jis pasireiðkia polinkiu á visuotinumà (hegeliðkoji metafizinë absoliuëioji dvasia, jaspersiðkoji Aprëptis), màstymo ir bûties tapatinimu. Taèiau ðis panaðumas tæra iðoriðkas, galima teigti, jog Jaspersas ávykdo Hegelio filosofinës logikos „suegzistencinimà“: formalus metafizinis Absoliutas egzistenciðkai transformuojamas Aprëpties pavidalu, traktuojant jà ne kaip objektyvià tikrovës visumà, bet kaip egzistenciðkai suvokiamà reiðkinio buvimo vyksmà, transcendentinèià objektyvumui. Jaspersas atmeta visuotinio *Logos* sampratà, màstymà su bûtimi tapatindamas tik egzistencijos plotmëje: protas ëia nėra pirminë bûtiðkoji visa ko prieþastis, bet esminë *tik* màstanëiojo þmogaus buvimo apibrëptis. Nors Jasperso filosofinës logikos brëþiamose perskyrose juntama dialektinë átampa, taèiau ði logika yra labiau kantiðkosios nei hegeliðkosios màstymo krypties tasëja.

Filosofinei logikai giminingø bruoþø galima rasti ne vieno filosofo kûryboje, taèiau ëia apsiribojama

(neišvengiant tam tikro schematizavimo bei jį lydinčio problemos supaprastinimo) trimis mąstytojais, kurių įvalgos sudaro esminius Jasperso logikos turinio elementus, – Kierkegaardu, Kantu ir Husserliu.

„Jaspersas sistemingai perima Kierkegaardo egzistencijos sąvoką: egzistencija yra iškilimas aikštėn to, kas iš tiesų yra įmoguje, kai anoniminio įinojimo galios nebepajėgia vadovauti“ (Gadamer 1999: 75). Pritariant Gadameriui galima papildyti, jog Jasperso filosofijoje funkcionuoja ir kierkegoriškoji egzistencijos struktūra, ji suprantama kaip empirinio ir transcendentinio pradų sąsaja, steigianti save „nuskaidrinimo“ būdu. „Pats yra sąmoninga begalybės ir baigtinybės sintezė, santykiaujanti pati su savimi, kurios upduotis – tapti pačia savimi, o tai galima padaryti tik per santyką su Dievu“ (Kierkegaard 1997: 59). Kierkegaardo egzistencijos sampratą savo filosofinėje logikoje Jaspersas taiko kaip ypatingą pradiną tašką mąstymo ir tiesos klausimams nagrinėti: diedu svarstomi iš egzistencinės perspektyvos, kitaip apgydami savitas formas bei turinius, galiausiai sutampančius su pačia egzistencija. Egzistencinės perspektyvos apgyjimas nėra tik „sistemingas egzistencijos sąvokos perėmimas“, kaip teigia Gadameris. Netikslu būtų manyti, jog susiklostęs Kierkegaardo filosofijos ir Jasperso filosofinės logikos santykis būtų teorinio sąvokų perėmimas bei pritaikymas kitame kontekste: greta to neabejotinai veikė ir transtekstinė ataka bei atsakas į ją, apie kuriuos galima tik spėlioti.

Jei Kierkegaardo ataka laikysime egzistencinės nuostatos kaip savitos mąstymo formos apgyjimą, tai Kanto indėlis šiai filosofinei logikai pasireiškia tam tikrą ontologinio orientyrų suteikimu, egzistencijos mąstymo intencionalaus horizonto suformavimu. Pymioji Kanto reiškimo ir daikto savaime perskyra čia apgyja esminę reikšmę: visas Jasperso filosofavimas skleidžiasi iš polio atampoje. Kantiškasis papinimo apribojimas objektyvia realybe nėra tas pats, kas ir visos tikrovės apribojimas tuo, kas objektiška. Visus reikšinius laikydamas objektiškumo sritimi, Jaspersas atkakliai veržiasi link daikto savaime sferos, ją suprasdamas kaip neobjektiškumą, būtą-savyje, transcendenciją. „Daiktas pats savaime egzistuoja „dalyvaudamas“ reikšinio egzistavime kaip jo išvirkštinė pusė, kaip tai, kas reikšinyje pasislepia, tuo leisdamas reikšiniui pasireikšti“ (Sodeika 1988: 87). Dio paslėptumo išgryninimas ir yra pagrindinis filosofinės logikos rūpestis. „Išvirkštinė reikšiniškumo pusė“ Jasperso filosofavime randama ne tik išoriniuose reikšiniuose, bet ir (esmingiausia forma) įmogiškajame buvime. Ši sfera reikalauja egzistencinės nuostatos, kurioje mąstoma kitomis – neobjektiškumo – formomis. Alternatyvų objektiniam mąstymui paieška taip pat sąlygota Kanto intelekto ir proto perskyros. Galima teigti, jog Jasperso filosofinė logika yra kierkegoriškoji Kanto interpretacija, susiejanti egzistencijos vyksmą su ontologiniu dualizmu. Trans-

cendencijos skirtis ir mąstymo intencionalią sritį sąlygoja daugybės loginių paradoksų atsiradimą, kurie Jasperso sėkmingai „ištirpdomi“ egzistencijos plotmėje, neprieinamoje objektyvaus mąstymo kriterijams.

Kierkegaardo egzistencijos bei Kanto būties sampratų sąsaja reikalauja tarpinės, metodinės grandies, leidžiančios sėkmingai atlikti toką susiejimą. Jos įtakos galima atrasti Husserlio fenomenologijoje intencionalumo principo pavidalu. Dėl Husserlio intencionalumo sampratos atakos Jasperso filosofavimui esama kelių nuomonių. Vieni tyrinėtojai mano, kad šia ataka esant, teigdami, jog „vadovaudamasis Husserlio fenomenologiniu metodu bei sąmonės intencionalumo principu, Jaspersas mano, kad jis išvėikęs Aš ir ne-Aš poliariškumą gnoseologijoje“ (Egzistencijos... 1981: 141). Kiti tam nepritaria: „Jaspersas Husserliui skolingas mažiau nei kiti egzistencialistai“ (Collins 1952: 87) ir savo manymą grindžia labiau autoritetingų komentatorių teiginiais: „Husserlio ataka Jaspersui yra silpna dėl intencionalumo teorijos taikymo: ji skirta imanentiškumo ir objektyvumo sferai, tuo tarpu kai egzistencija skleidžiasi transcendencijos ir subjektyvumo regione“¹. Pats Jaspersas yra ne kartą kritikavęs Husserlio intencionalumo sampratą kaip apsiribojančią tik sąmonės sritimi: šis apribojimas sąlygoja pernelyg abstraktą, „mokslinį“ įmogaus sąlyčio su pasauliu supratimą ir neatskleidžia visų įmogiškojo buvimo ypatybių. Kalbant jaspersiškais terminais, tokia samprata redukuotą įmogaus būtą tik ir sąmonės apskritai sferą, tuo tarpu ši būtis turi daug daugiau sluoksnių. Galima daryti išvadą, kad Jaspersas neprima sąmonės intencionalumo principo „paraidžiui“, jo filosofijoje šis principas patiria transformaciją, papildant ją egzistencijos plotme. Egzistencija negalima be transcendencijos kaip savo pagrindo, ji išvirkštinė jame. Egzistencija nėra tuščia, ji intencionaliai uppildyta tuo, kas nėra ji pati. Intencionalumą čia reikia suprasti ne kaip sąmonės uppildymą daiktaiškumu turiniu, bet kaip įmogaus buvimo būtiškumą sąsaja su tikrove. Jaspersas praplečia intencionalųją horizontą, išvėidamas anapus reikšinio regiono, tiksliau tariant, išvėidamas juose pačiuose „išvirkštinę pusę“, leidžiančią šiuos reikšinius deobjektyvuoti, kartu steigiant savąją egzistenciją kaip antrąją intencionalumo polį. Šis horizonto praplėtimas reikalauja išvėidoti tam tikrą savo aprasto mąstymo perkeitimą: šioje vietoje neabejotinai išvėidėja ir Husserlio fenomenologinės redukcijos ataka filosofinei logikai, pasireiškianti ne grynu, bet taip pat transformuotu pavidalu. Šios logikos deskriptinė metodą galima laikyti dar vienu Husserlio fenomenologijos poveikio išvėidymu: filosofinė logika aprašinėja išvėidose patirtyse atsiveriančius reikšinius, tačiau neišvėidgia nuolatinių išvėid

¹ Dufrenne, M.; Ricoeur, P. Karl Jaspers et la philosophie de l'existence. Cituota pagal: Collins, J. Op. cit.: 87.

aprašymo „perþengimø“, kartais ágyjanèiø ir tik spekuliatyvø pobūdã. Nepaisant ðiø nukrypimø, Jasperso filosofinës logikos metodui akivaizdþiai būdingas huserliðkasis „nuolankumo objektui“ bruøpas.

FILOSOFINËS LOGIKOS STATUSAS JASPERSO FILOSOFIJOJE

Neabejotina, jog filosofinë logika yra viso Jasperso filosofavimo aðis, struktūrinis centras. Kai kur mąstytojas jã netgi tapatina su savo filosofija apskritai: „Filosofinë logika savo iðtakomis ir tikslais yra filosofija pati savaime“ (Jaspers 1957: 134). Visã Jasperso filosofijã pavadinti filosofine logika nebūtø visiðkai tikslu: yra temø, kuriø ði logika neapima. Platø jos problemø spektrã bei organizuojantã pobūdã sãlygoja metodinë Jasperso filosofavimo nuostata, suteikianti protui prioritetã egzistencinës problematikos srityje. „Protaujanèios egzistencijos“ teigimas lemia tai, jog á filosofinës logikos rubrikã ðalia mąstymo ir tiesos klausimø átraukiama ir savita Jasperso ontologija (Aprèpties idėja) bei komunikacijos teorija. Tai sukelia kai kuriø tyrinètojø nesupratimus apibrèþiant filosofinës logikos statusã: „[Jasperso] filosofinë logika yra *mixtum compositum* ið metafizikos, logikos, paþinimo teorijos, psichologijos ir etikos“ (Heinemann 1964: 79). Jos statusas turètø bũti suprantamas kaip tekstinėje plotmėje besiskleidþianti savito darinio – mąstymo ir egzistencijos organiðkos sintezės, vadintinos „egzistuojanèiu mąstymu“ arba „mąstanèiã egzistencija“ – eksplikacija, kurios negalima teoriðkai iðskaidyti á atskirus objekcinio paþinimo pavidalus, kaip tai padarè kã tik cituotas F. Heinemannas. Ðie atskiri mokslai nagrinėja ribotus þmogaus buvimo, jo elgesio ir mąstymo aspektus, o minètø mokslø matematinè suma niekaip nesudaro filosofinës logikos jaspersiðkãja prasme. Ði logika yra apmąstymo to, kas yra anapus subjekto-objekto perskyros, visuma, kurios nagrinėjami klausimai tikrovėje yra neatsiejamai persipynæ tarpusavyje ir atskiriami tik teoriniø svarstymø srityje. Tuo Jasperso logika netapati kitoms filosofinëms logikoms, „logikos“ terminas jã ávardyti vartojamas sãlygine prasme. Ðios filosofinës logikos statusui þymėti gali bũti priskirtas ir „logikos ontologijos“ predikatas, pastarãjã suprantant kaip mąstymo ir jo „produktø“ bũtiðkojo aspekto atskleidã, logikos sudètinio elementø kilmės aiðkinimã, kreipiant dëmesã ne á formalio *Logos* sandaros modeliø apriorinã konstravimã ir jø pagrindimã, bet á ðio *Logos* ontologinio turinio supratimã, ágyjamã egzistenciniame jo patyrimè.

Parodþius ðios logikos statusã remiantis jos vidine struktūra, reikia aptarti jos santykã su kitomis Jasperso nagrinëjamomis, taèiau filosofinei logikai nepriskiriamomis problemomis. Nors mąstymas yra esminè filosofo egzistencijos sampratos apibrèptis, taèiau jã nëra vienintelè: egzistencijã nurodo ir tokie

apibūdinimai, kaip laisvè, pasirinkimas, ribinës situacijos ir pan. Jie Jasperso apmąstomi ankstyvajame filosofinës kūrybos laikotarpyje, o filosofinë logika plètøjama vėlesniuose darbuose. Ji siejasi su ðiomis apibrèptimis savo atliekamo egzistencijos nuskaidrinimo dëka: tik skaidri, mąstanti egzistencija yra laisva, galinti pasirinkti, ryþtis, ásiamoninti buvimã ribinëse situacijose. Nors ðie ávardijimai þymi kitokius nei protas egzistencijos sluoksnius, pastarieji negalimi jam nesant: Jaspersui nepriimtina egzistencijos kaip iracionalaus chaoso samprata. Ir laisvoje egzistencijos veikloje, ir jos patiriamose ribinëse situacijose gali pasireikðti saviti tiesos pavidalai, sãlygojami kitokiø nei mąstymas priepasèiø. Ðia prasme platesnæ egzistencijos problematikã galima suprasti kaip filosofinës logikos samprotavimø papildymã.

Atrodytø, jog politikos ir istorijos apmąstymai Jasperso filosofijoje yra visiðkai iðoriðki filosofinës logikos atþvilgiu, taèiau ir istorijos filosofijã galima laikyti ðios logikos tàsa. Tiesa analizuojama visuose jos pavidaluose, kurie áþvelgiami ir istorijos reidkiniuose, be to, pati istorija traktuojama kaip proto istorija: neturinti proto gamta neturi ir savo istorijos. Tokiu aspektu atliekami filosofavimai apie istorijã papildo filosofinës logikos organizuojamã Jasperso filosofijos visumã.

Jasperso logikos sãsaja su jo filosofinio tikèjimo samprata yra sudètinga dël egzistencijos mąstymo ir ðio tikèjimo tarpusavio santykio neapibrèptumo: daug kur jie suprantami sinonimiðkai. Protas ir mąstymas laikomi filosofinio tikèjimo sãlygomis. Galima iðvada, jog mąstymas egzistencijos plotmėje, turèdamas neobjektiðkã struktūrã, transcenduodamas pasaulio reidkiniðkumã, galiausiai sutampa su tikèjimu, tai egzistencijos nuskaidrinimo galutinis taðkas. „Tikrasis tikèjimas – egzistencijos aktas, suvokiantis transcendencijã jos tikrovėje. Norint kalbėti apie tikèjimã, reikia atlikti pamatinã filosofinã veiksmã – ásitikrinti Aprèptimi, iðeinant anapus objektiðkumo“ (Яценец 1991: 428). Filosofinio tikèjimo sampratã reikètø laikyti filosofinës logikos uþbaiga, ðios logikos kaip mąstanèios egzistencijos galimybio paieðkos tikslu, galutiniu tikrovės pagrindo pasiekimu.

IŠVADOS

1. Filosofinë logika kaip mąstymo ir egzistencijos santykio analizè turi platø tyrimo objektã, kurã sudaro egzistencijos mąstymas, jo steigiamas sãlytis su tikrove ir kitais þmonëmis, tiesos raidka egzistencijos plotmėje. Specifinis objekto statusas sãlygoja metodo nustatymo keblumus: ðis sudarytas ið dviejø daliø – neobjekcinio (egzistencijos) mąstymo ir jo priegios galimybæ realizuojanèio deskripcinio filosofavimo. Filosofinæ logikã supratus kaip visos Jasperso filosofijos struktūrinã centrã, kituose ðios filosofijos klausimuose áþvelgiama loginës problematikos tàsa arba uþbaiga (filosofinis tikèjimas).

2. Analizuojant filosofinės logikos šaltinius, esminio jos sudėties elementø ištakos aptinkamos ankstesnėse filosofijose: egzistencinė mąstymo perspektyva perimta iš Kierkegaard, ontologinė dichotomija – iš Kanto, intencionalumo principas (transformuotu pavidalu) – iš Husserlio mąstymo. Jasperso filosofavimo naujumas sietinas su šio skirtingø idėjų sujungimu vienoje filosofijoje ir jø savitu modifikavimu.

3. Ši filosofinė logika yra „egzistenciškai praktinio“ pobūdžio, ji gali būti ávardijama „logikos ontologija“, nes nukreipta á *Logos* būtiðkojo turinio supratimą, reikalaujantá egzistencinio ðio turinio patyrimo.

Gauta 2003 12 09

Literatūra

- Collins, J. 1952. *The Existentialists*. Chicago: Meridian Books.
- Egzistencijos filosofija: istorija ir dabartis*. 1981. Vilnius: Mintis.
- Gadamer, H. G. 1999. *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius: Baltos lankos.
- Heidegeris, M. 1992. Kas yra metafizika. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis
- Heinemann, F. 1964. *Existenzphilosophie – lebendig oder tot?* München: E. Klett.
- Husserl, E. *Karteziskosios meditacijos* (T. Sodeikos vertimo rankraštis).
- Jaspers, K. 1957. *Reason and Existenz*. New York: Meridian Books.
- Jaspers, K. 1973. *Philosophie*. Berlin-Heidelberg-New York: Springer. II.
- Jaspers, K. 1964. *Von der Wahrheit*. München: R. Piper & Co. Verlag.
- Kierkegaard, S. 1997. *Liga mirėiai*. Vilnius: Aidai.
- Saner, H. 1991. *Jaspers*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Sodeika, T. 1988. Kantas ir ontologijos problema. *I. Kanto filosofijos profiliai*. Vilnius: Mintis.
- Stegmüller, N. 1989. *Hauptströmungen der Gegenwart-sphilosophie*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag. I.
- Šliogeris, A. 1985. *Emogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*. Vilnius: Mintis.
- Wuchterl, K. 1994. *Religinis protas*. Vilnius: Taura.
- Габитова, Р. М. 1972. *Человек и общество в немецком экзистенциализме*. Москва: Наука.
- Ясперс, К. 1997. "Философская автобиография". *Западная философия*. Екатеринбург: Деловая книга.
- Ясперс, К. 1991. "Философская вера". *Смысл и назначение истории*. Москва: Политиздат.

Gintaras Kabelka

PHILOSOPHISCHE LOGIK VON KARL JASPERS: OBJEKT, METHODE, URSPRÜNGE

Zusammenfassung

In diesem Beitrag beschreiben wir den Objekt der philosophischen Logik, nämlich: die Problem der Wahrheit, das Denken der Existenz und die Beziehung eines solchen zur Wirklichkeit und zu anderen Existenzen. Wir konzentrieren uns meistens auf eine Verhältnis der Logik als Theorie zu von ihr behandelten Problemen und zur Methode dieser Behandlung. Eine theoretische und eine existenzische Stufen sind weder identisch, noch ganz äußerlich zu einander. Solche dialektische Verhältnis bedingt die zweifache Methode dieser Logik: das Denken der Existenz und die Suche nach möglichen Annäherungen zu ihm. Wir stellen in diesem Beitrag fest, daß wesentliche Strukturelementen von jaspersischer Theorie im Denkweg von Kierkegaard, Kant und Husserl ihre Ausgang nehmen. Bei der Bestimmung einer Lage der philosophischen Logik versuchen wir sie als „logische Ontologie“ darstellen. Dieser Predikat hinweist auf ontologische Bestrebungen der jaspersischen Theorie. Wir nehmen die logische Nachdenkungen von Jaspers als ein Moment an, der die ganze Struktur seiner Philosophie organisiert.

Stichwörter: K. Jaspers, philosophische Logik, Methode, theoretische Lage